

DOI 10.33099/2618-1614-2024-26-3-55-60
УДК 355.401

М. В. Адаменко,

*кандидат військових наук,
Національний університет оборони України,*

С. Л. Мордвинов,

Національний університет оборони України,

С. С. Гаценко,

*кандидат технічних наук, доцент,
Національний університет оборони України,*

П. П. Слюсар,

Науково-дослідний інститут воєнної розвідки

Погляди щодо ролі й місця управління розвідкою в реалізації принципу асиметричних дій під час операцій (бойових дій) оперативного-тактичного угруповання військ

Бойові дії Сил оборони України в процесі відбиття широкомасштабного вторгнення російських окупаційних військ на територію України закріпили провідну роль сил і засобів розвідки в досягненні успіху в операції. Поряд із цим урахування об'єктивної реальності, зокрема того, що ворог має значну перевагу в живій силі, озброєнні та ресурсах, веде до розуміння, що достатній ефект у будь-якій сфері буде досягнутий виключно завдяки плануванню та реалізації асиметричних дій. Водночас можливість реалізації принципу асиметричних дій наявними ресурсами може мати успіх виключно в разі зосередження їх на впливі на критичні елементи оперативної побудови противника, ураження яких призведе до дестабілізації його центру тяжіння. У статті розглядаються пропозиції щодо впровадження зазначеного принципу та підходи до визначення ролі й місця розвідувального забезпечення операції в його реалізації.

Ключові слова: розвідувальне забезпечення, керівництво, управління розвідкою, лінія операції, асиметричні дії, центр тяжіння, об'єднана вогнева підтримка.

© М. В. Адаменко, С. Л. Мордвинов, С. С. Гаценко, П. П. Слюсар, 2024

Передумови. Бойові дії, які тривають у процесі відбиття широкомасштабної збройної агресії РФ проти України, показують, що на даний час ефективність функціонування сил і засобів (далі – СіЗ) розвідки не повною мірою забезпечує реалізацію дій, спланованих військово-політичним керівництвом держави. Технічний рівень СіЗ ведення війни протиборчих сторін, без сумніву, залишається основним фактором успіху в сучасному конфлікті. При цьому врахування об'єктивної реальності (наявності значної переваги в живій силі, озброєнні та ресурсах) підкреслює ще один аспект – планування та реалізацію асиметричних дій. Водночас стосовно СіЗ розвідки слід брати до уваги, що «здатність вести асиметричні дії може і надає право мати обмежені сили ураження, але не ґрунтується на обмеженні спроможності ведення розвідки» [1].

Багато об'єктів, які викривають органи розвідки, дуже часто залишаються неураженими нашими засобами вогневого ураження противника (ВУП) або не мають вагомого значення в ситуаційній обізнаності командира (командувача).

Як свідчить приклад реальних бойових дій, з виявлених органами розвідки (за певний проміжок часу) 47 об'єктів противника рішення на ураження командувачем було прийняте стосовно п'яти (мали значення для забезпечення завдання щодо ефективного застосування засобів ураження угруповання); дванадцять об'єктів мали значення та вплив на процес аналізу і внесення коректив щодо подальших дій (мали значення для вирішення завдання щодо ситуаційної обізнаності); ще вісім були уражені за рішенням розрахунків безпілотних літальних апаратів (БпЛА), що вели розвідку самостійно, одразу після виявлення. Решта 22 об'єкти з різних причин (відсутність СіЗ вогневого ураження, невелика значущість тощо) не зазнали впливу та продовжили функціонування. Таким чином, ресурси розвідки і засобів ураження були витрачені неефективно. Тобто, як свідчить наведений приклад, понад 45% витраченого ресурсу органів розвідки, котрі були задіяні до розвідувального забезпечення операції, не мали сенсу, а з проведеного ВУП 40% засобів ураження були витрачені на об'єкти противника, які не мали критичного впливу на його спроможність продовжувати наступальні дії.

Такий стан справ став можливим через низку причин. По-перше, наявні керівні документи за напрямом розвідки в основі своїй не містять відповідних нормативів і просторових показників, які б у таких обставинах скеровували практичне застосування органів розвідки. Спіратися на дані, представлені в документах, складених до 2014 р., неможливо. Ці дані ґрунтувалися в основному на значеннях, розроблених у мирний

час, на підставі даних, одержаних під час навчань радянською армією. Деякі значення були скореговані після аналізу реальних бойових дій у межах локальних конфліктів, які не є актуальними для війни, що нині ведеться на території України. По-друге, постійне нерозуміння принципів дій підрозділів розвідки, хронічна нестача СіЗ загальновійськових підрозділів (ефективних штурмових підрозділів), а іноді нездатність деяких начальників сформулювати розвідувальне завдання змушує командирів (командувачів) відходити від цільового застосування ресурсів розвідки.

Відповідно до [2] розвідувальне забезпечення – це комплекс заходів і дій з добування, обробки та доведення розвідувальної інформації. У свою чергу, розвідувальна інформація – це відомості або дані, а розвідувальні завдання – напрями діяльності органів військового управління розвідки, добувних підрозділів військових частин розвідки (органів розвідки), деталізовані таким чином, щоб дати їм змогу максимально ефективно реалізувати свої спроможності. Ці спроможності передбачають добування розвідувальних відомостей (даних), їх обробку та доведення розвідувальної інформації. Способи виконання розвідувальних завдань, які передбачають вогневий контакт з противником, – це розвідувально-бойові завдання, внаслідок яких можливі втрати особового складу та засобів розвідки. Такі способи, як розвідка боєм (рудимент радянських часів періоду Жукова), удари за допомогою дронів тощо, не є розвідувальними завданнями в принципі. Навіть питання супроводу ВУП є дуже гострим, адже розвідка об'єктів (цілей), – безумовно, завдання органу розвідки, але наведення, корегування та моніторинг результатів повинні бути покладені на СіЗ артилерійської розвідки [1], щоб не використовувати ресурс для добування розвідувальних відомостей (даних) відповідного органу розвідки.

За поточних обставин відбувається підміна понять і розуміння сутності виконання заходів розвідувального забезпечення, яка полягає не в пошуку та знищенні живої сили чи озброєння та військової техніки противника перед переднім краєм (або на глибину досяжності frv-дронів), а в добуванні розвідувальних відомостей і матеріалів. У зв'язку із цим частка завдань розвідувального забезпечення, що виконуються СіЗ військової розвідки на тактичному рівні (в загальній більшості) і на оперативному рівні (частково), гранично мала. Це наслідок однієї з об'єктивно існуючих проблем, що не мають швидкого розв'язання: «кадрового голоду». Великі втрати й різке збільшення органів військового управління розвідкою (доукомплектування за рахунок некомпетентних фахівців) призвели до значного зниження фахового рівня особового складу, який залучається до заходів планування та реалізації розвідувального забезпечення операції.

Шляхи розв'язання проблеми

Для структурної, глобальної зміни зазначеної вище ситуації пропонується спрощений алгоритм роботи керівництва угруповання військ (сил), яка веде операцію.

У запропонованій моделі (рис. 1), розглядається спрощена схема планування та ведення операції оперативного-тактичного угруповання (ОТУ) в реальному масштабі часу. Основні ролі надаються командирі і начальнику штабу (на *рисунку 1* позначені як «К» і «НШ» відповідно), які безпосередньо впливають на всі процеси, що відбуваються під час планування і ведення операції [2]. Причому формуючою структурою на етапі планування є підрозділ G5, а безпосередніми виконавцями – підрозділ G2 та об'єднана група вогневої підтримки (ОГВП). Решта структурних елементів органу військового управління впливають на зазначені процеси опосередковано, з різним ступенем ваги. Підрозділ G5 (через брак підготовлених фахівців і тривіальну неукомплектованість) зазвичай не поділяє функції, які покладаються на підрозділи G5 та G3. Тому роботу за напрямом планування та реалізації операції виконує один колектив, що є проблемою в умовах сьогодення.

З метою підкреслення важливості розділення функцій у моделі наведені дві структури окремо. Колектив авторів зазначеної роботи також висуває припущення, що під час ведення операції існує ймовірність розгляду не класичної структури угруповання противника, яке має єдиний центр тяжіння, а варіант, коли кожен зі спланованих етапів операції має свій центр тяжіння, ураження вразливостей якого не дасть реалізувати противнику свій потенціал (спроможності) на визначеному етапі операції.

Принципово алгоритм, закладений у моделі, починає роботу з процесу планування підрозділом G5, який, у свою чергу, на основі спільної роботи з підрозділом G2 та іншими підрозділами штабу (позиція № 1 на моделі, *рис. 1*) формує дизайн операції, на основі якого розробляється план операції та після затвердження командиром (командувачем) надається для реалізації до підрозділу G3 (позиція № 2 на моделі, *рис. 1*). Дизайн операції в його спрощеному вигляді має «лінію операції», яка приведе до досягнення мети операції та може мати декілька етапів. Разом з тим, такі самі паралельні сплановані напрями дій мають підрозділ G2 («дії розвідувального забезпечення») та ОГВП («дії об'єднаної вогневої підтримки»), дотримання яких забезпечить досягнення мети операції.

Кожен етап операції містить певні «дії», реалізація яких призводить до отримання потрібного «ефекту» і які створюють «вирішальні умови». Створена сукупність «вирішальних умов» – це досягнення мети етапу

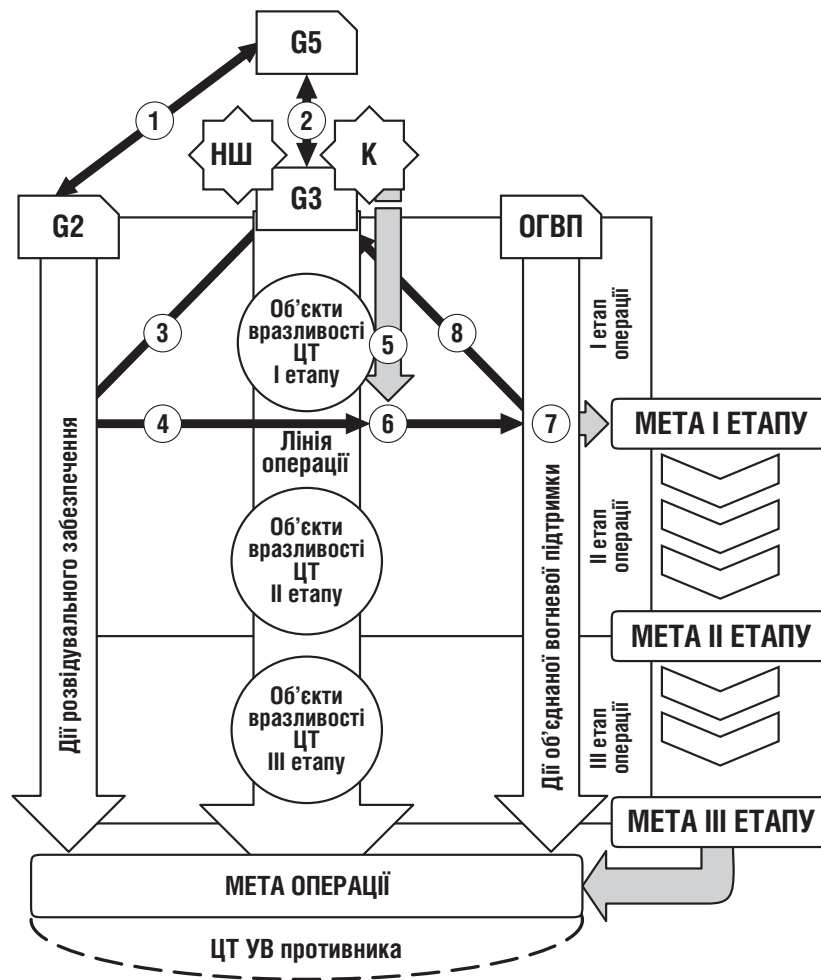

Рис. 1. Модель організації та ведення операції

операції, що дасть змогу перейти до реалізації «дій» на наступному етапі.

Таким чином, підрозділ G3 у процесі реалізації плану операції (позиція № 3 на моделі, рис. 1), надає до підрозділу G2 завдання з викриття певного переліку об'єктів, які стосуються вразливостей центру тяжіння (на *рисунку 1* позначений як «ЦТ») на першому етапі операції, викриття та знищення яких дадуть змогу досягти мети першого етапу операції. Підрозділ G2, у свою чергу, викриває ту кількість об'єктів, яку спромігся (позиція № 4 на моделі, рис. 1) викрити органами розвідки. Здійснюючи контроль та управління перебігом операції командир (командувач) визначає важливість викритих об'єктів і встановлює пріоритетність їх ураження (позиція № 5 на моделі, рис. 1). Спільна робота (позиція № 6 на моделі, рис. 1) з трансформації каталогу об'єктів розвідки в перелік об'єктів ураження, визначення пріоритетності цілей та ступеня їхнього ураження, повинна забезпечити максимальне нанесення шкоди системі об'єктів, які уособлюють уразливості центру тяжіння на визначеному етапі.

Деякі окремі елементи системи дій схожі за суттю, описаною вище, та зазначені у стандартах НАТО [3–7].

Таким чином, першочерговими об'єктами противника, які повинні бути викриті органами розвідки наших військ, мають стати об'єкти, які належать до критичних уразливостей центра тяжіння противника на відповідному етапі операції, знищення яких, у свою чергу, вплине на реалізацію критичних спроможностей угруповання військ (сил) противника.

Після нанесення ВУП ОГВП (позиція № 7 на моделі, рис. 1), результати ураження подаються до підрозділу G3 (позиція № 8 на моделі, рис. 1). Основним підсумком описаного циклу має бути аналіз відповідності результатів ВУП – ступеня досягнення мети етапу операції. У разі невідповідності одержаного результату чи недостатнього ступеня створення «вирішальних умов» підрозділ G3 корегує завдання підрозділу G2 (позиція № 3 на моделі, рис. 1) і цикл починається знову. Важливим фактором є постійний контроль відповідності («паралельності») проведених «дій» G2 та ОГВП – лінії операції, визначеної для досягнення мети операції.

Отже, відповідно до описаного алгоритму контроль за виконанням одного циклу проводиться двічі. Він реалізується різними складовими органу військового управління та з різних аспектів: у процесі циклу – керівництвом ОТУ (командувач, начальник штабу угруповання), наприкінці циклу – фахівцями підрозділу G3. У разі відповідності створених «вирішальних умов» досягнення потрібного «ступеня мети» на першому етапі операції – аналогічний цикл починається на наступному етапі операції. І так далі, до завершення операції – досягнення «мети операції».

Ураховуючи зазначене, можна говорити про реалізацію так званого підходу «асиметричних дій». А саме, реалізація меншого потенціалу однієї зі сторін, що ведуть операцію (бойові дії), спрямовану на дестабілізацію центру тяжіння противника з більшим потенціалом, дасть змогу з меншими витратами досягти мети.

Вивчення бойового досвіду російсько-української війни свідчить, що зазначений підхід, в основу якого покладені стандарти НАТО, в більшості випадків на

етапі планування операцій використовувався, але при цьому не реалізовувався під час ведення операцій.

Практика нині демонструє, що під час ведення активних бойових дій військові частини та з'єднання, яким також властива модель, розглянута на *рисунку 1*, припускаються тривіальної помилки, яка призводить до розпилення ресурсів, виділених на операцію (бойові дії). Так, підрозділ G2 під час виконання завдання (позиція № 3 на моделі, *рис. 1*) самостійно може викривати супутні об'єкти противника та маючи свої підпорядковані засоби вогневого ураження самостійно наносити вогневе ураження або безпосередньо передавати дані про об'єкти противника до ОГВП, яка, відповідно, приступає до їх знищення (ураження). У результаті таких дій напрями «дії розвідувального забезпечення» та «дії об'єднаної вогневої підтримки» відхилиються від напрямку «лінії операції», закладеної в план операції підрозділом G5 (позиція № 9 на моделі, *рис. 2*). Тим самим підрозділ G2 своїми діями відтягує напрям «дії об'єднаної вогневої підтримки» від напрямку «лінії операції» (позиція № 10 на моделі, *рис. 2*).

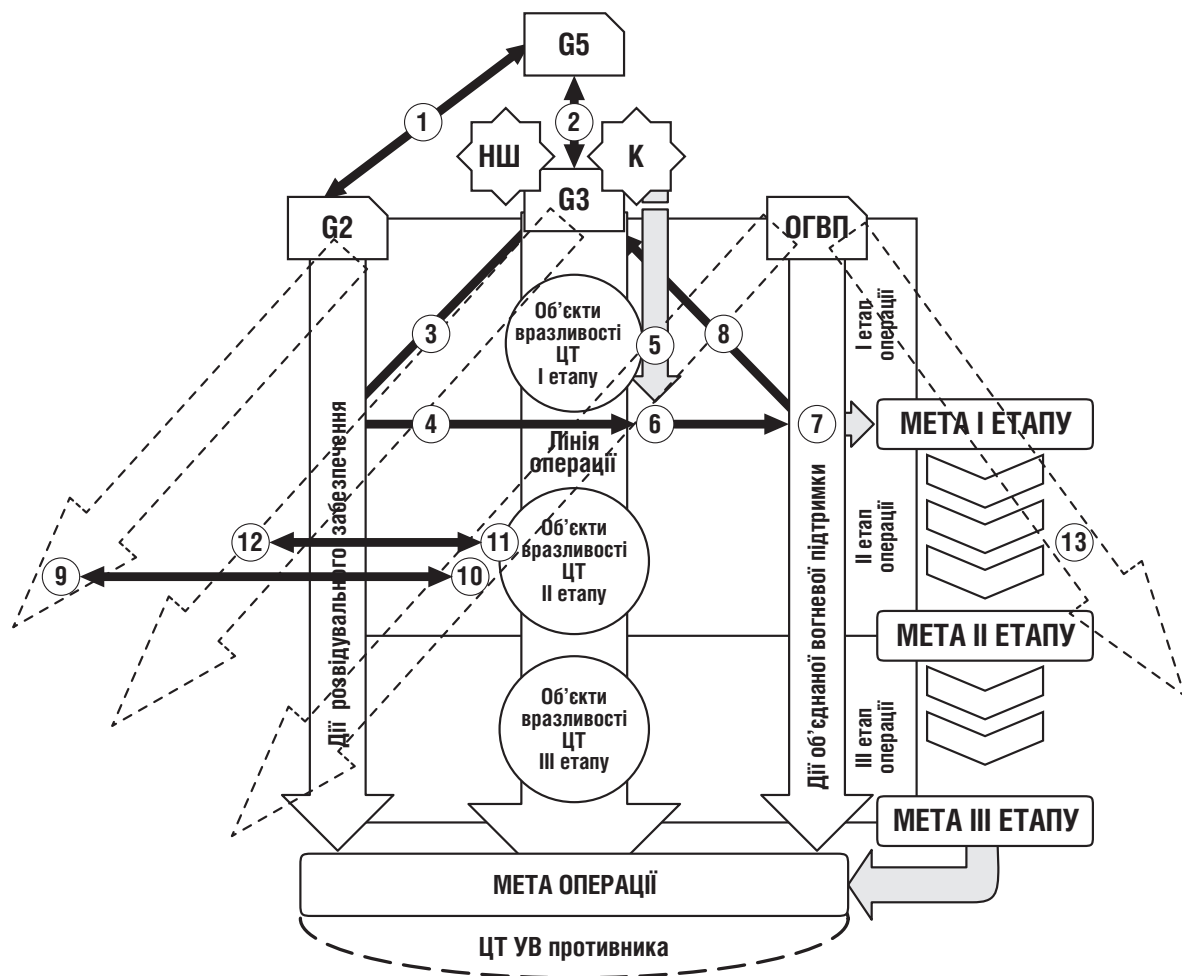

Рис. 2. Модель виникнення типових помилок у процесі ведення операції

Одержаний результат, звісно, відрізнятиметься від закладеного на початку операції. Таким чином, напрям «лінія операції» відійде від планового порядку, тому що цілі, по яким буде нанесене вогневе ураження, створюватимуть інші «вирішальні умови» (позиція № 11 на моделі, *рис. 2*). Реальні результати ВУП деформують напрям «лінії операції» (позиція № 12 на моделі, *рис. 2*).

Трапляються й інші випадки. ОГВП, яка має свої СіЗ розвідки, починає організовувати свою роботу за стилем «вільного полювання», тобто самостійний пошук об'єктів противника та їх знищення. У результаті напрям «дії об'єднаної вогневої підтримки» відхиляється від напрямку «лінії операції» та напрямку «дії розвідувального забезпечення» (позиція № 13 на моделі, *рис. 2*) і, як наслідок, деформація «лінії операції» неминуча. З метою передбачення (недопущення) виникнення зазначеного явища як в операціях сухопутних військ, так і під час ведення міжвидових операцій слід внести доповнення до низки доктринальних документів [8–11].

Безумовно, що в першому (*рис. 1*), що в другому (*рис. 2*) варіантах моделі сили противника знищуються, але витрата ресурсів, виділених на операцію за другим варіантом, не завдасть запланованої шкоди противнику. Уражені складові можуть швидко відновлятися, а центр тяжіння залишається неушкодженим, у результаті угруповання противника зберігає здатність до спротиву і функціональність своїх основних складових як системи. Тобто операція ведеться за підходом «прямого виснаження сторін». Можливість реалізації принципів «асиметричних дій» утрачена разом з ресурсами, застосування яких не призвело до дестабілізації центру тяжіння на зазначеному етапі, і як наслідок – в операції загалом.

Саме такі результати були одержані в наведеному прикладі розділу «Передумови» даної статті, а саме витрачено майже 64% ресурсів, і мета операція була досягнута частково.

Висновки

Один із засновників концепції визначення центру тяжіння противника, Карл фон Клаузевіц, зазначав, що «...головне – тримати в полі зору домінуючі відносини обох сторін. З них утворюється певний центр тяжіння, центр сили і руху, від якого все залежить; і на цей центр тяжіння противника має бути спрямований зосереджений удар усіх сил» [12, т. 3, с. 57]. Це не змінилося роками і було підтверджено в роботах сучасних фахівців у сфері збройної боротьби, висновки яких ґрунтувалися на практиці застосування угруповань в широкомасштабних конфліктах, осіб, котрі планували та приймали безпосередню участь у веденні дій оперативного та стратегічного рівня.

Таким чином, аналіз центру тяжіння має висвітлювати конкретні критичні спроможності та їхній вплив на конкретні системи (елементи оперативної побудови) угруповання військ (сил) противника, знищення (ураження) яких було би вирішальними для нашого успіху на певній лінії операції (змусило би противника відмовитися від своїх намірів). Схожі твердження закладені в положеннях доктрини «Об'єднані операції», яка є актуальною на поточний час [13]. Таким чином, не просто врахування, а прийняття як основи, що формує концепцію дестабілізації центру тяжіння противника, надає можливість формувати цільові органи розвідки, завданнями котрих будуть пріоритетні об'єкти противника, подальше знищення яких надасть змогу досягти мети операції (етапу операції відповідно до її плану (лінії)) без надмірних витрат і втрат СіЗ.

Постійний пошук нових (ефективних) форм виконання бойових завдань в операції противником у поєднанні з класичною тактикою ведення бойових дій з гібридними способами, врахування помилок та швидка локалізація наслідків прорахунків примушує сили оборони України до пошуку нових (адекватних) способів контрдій, зокрема підходів та переосмислення концепції розвідувального забезпечення.

Перелік літератури

1. Концептуальні погляди на побудову системи воєнної розвідки України з урахуванням досвіду відсічі збройної агресії російської федерації : монографія / В. С. Комаров, І. М. Даценко, О. М. Романов, О. А. Іляшов. – [К.] : НДІ ВР, 2023. – 280 с.
2. Доктрина «Об'єднане планування» : СП 3-150.1 : затверджена Головнокомандувачем ЗС України 22 грудня 2020 р. / Командування об'єднаних сил ЗС України. – [К.] : [б. в.], 2020. – 74 с.
3. Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations [Електронний ресурс] : AJP-3 : NATO Standard / Allied Joint Operations Doctrine Working Group. – Edition C, Version 1. – [Brussels] : NSO, 2019 // NATO Standardization Office. – Режим доступу : <https://nso.nato.int/nso/nsdd/main/standards>.
4. Allied Joint Doctrine for Intelligence, Counter-Intelligence and Security [Електронний ресурс] : AJP-2 : NATO Standard / Joint Intelligence Working Group. – Edition B, Version 1. – [Brussels] : NSO, 2020 // NATO Standardization Office. – Режим доступу : <https://nso.nato.int/nso/nsdd/main/standards>.
5. Allied Joint Doctrine for Intelligence Procedures [Електронний ресурс] : AJP-2.1 : NATO Standard / Joint Intelligence Working Group. – Edition B, Version 3. – [Brussels] : NSO, 2022 // NATO Standardization Office. – Режим доступу : <https://nso.nato.int/nso/nsdd/main/standards>.
6. Intelligence Requirement Management and Collection Management [Електронний ресурс] : AIntP-16 : NATO Standard / Joint Intelligence Working Group. – Edition A, Version 1. – [Brussels] : NSO, 2018 // NATO Standardization Office. – Режим доступу : <https://nso.nato.int/nso/nsdd/main/standards>.

7. Intelligence processing [Електронний ресурс]: AIntP-18 : NATO Standard / Joint Intelligence Working Group. – Edition A, Version 1. – [Brussels] : NSO, 2020 // NATO Standardization Office. – Режим доступу : <https://nso.nato.int/nso/nsdd/main/standards>.

8. Доктрина «Повітряна розвідка» : ВКП 2-78(12).01 : затверджена начальником Генерального штабу ЗС України 23 січня 2021 р. / командування Повітряних Сил ЗС України, ХНУПС ім. І. Кожедуба. – [К.] : [б. в.], 2021. – 40 с.

9. Доктрина «Морська розвідка» : ВКП 2-79(13).01 : затверджена начальником Генерального штабу ЗС України 22 грудня 2021 р. / Командування об'єднаних сил ЗС України. – [К.] : [б. в.], 2021. – 87 с.

10. Доктрина «Спеціальна розвідка» : ВКП 2-75(01).01 : затверджена Головнокомандувачем ЗС України 15 жовтня 2020 р. / Головне управління розвідки МО України. – [К.] : [б. в.], 2020. – 69 с.

11. Стандартні операційні процедури об'єднаної операції : [військова навчально-методична публікація] / Командування об'єднаних сил ЗС України. – [К.] : [б. в.], 2021. – 611 с.

12. Clausewitz C. von. On war : 3 vol. complete in 1 / C. von Clausewitz ; translated by J. J. Graham. – London : N. Trübner & Co., 1873. – XX, 164, iv, 210, iv, 181, [1] p.

13. Доктрина «Об'єднані операції» : ВКП 3-00(01).01 : затверджена Головнокомандувачем ЗС України 30 липня 2020 р. / Генеральний штаб ЗС України – [К.] : [б. в.], 2020. – 87 с.